

UDK 811.163.42'373.7

Izvorni naučni rad

Nina MANCE (Osijek)

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku

nmance@foozos.hr

FRAZEMI U *PRIČAMA IZ DAVNINE*

Istraživanje koje je predstavljeno u ovome radu analiza je frazema u *Pričama iz davnine*. Ciljevi su istraživanja: 1. utvrditi koja sve značenja imaju frazemi u *Pričama iz davnine*, 2. pokušati razgraničiti poredbene frazeme od poredbi te 3. izdvojiti i objasniti frazemske inačice koje će pokazati Ivaninu virtuoznost u pripovijedanju upravo zbog izbora leksičkih, pa time i frazemskih jedinica. Upravo frazemske inačice pridonose jasnoći i slikovitosti pripovjednoga diskursa. Također, dodatak je radu i mali frazeološki rječnik s popisom frazema pronađenih u *Pričama iz davnine*.

Ključne riječi: *frazeologija, Ivana Brlić-Mažuranić, poredbe, poredbeni frazemi, Priče iz davnine*

Uvod

Glavnina stručne literature navodi kako je frazeologija jedna od najmlađih jezikoslovnih disciplina, ali zanimanja za proučavanje njezina predmeta vrlo su razgranata i opsežna (Kovačević 2012). I doista, frazeologiji se tek posljednjih nekoliko desetljeća pridaje velika pozornost; njezino je proučavanje započelo tek 70-ih godina prošloga stoljeća, a 90-ih godina postala je predmetom istraživanja mnogih hrvatskih jezikoslovaca, o čemu svjedoče i radovi Jasne Melvinger, Antice Menac, Josipa Matešića, Željke Fink-Arsovski i drugih. U književnim su djelima frazemi vrlo česti, a frazeologija je svakoga pisca vezana uz određene posebnosti (Menac 1994: 167). Neosporna je činjenica kako su bajke Ivane Brlić-Mažuranić remek djela hrvatske dječje književnosti zbog čega ona nosi posve zasluženu titulu *hrvatskoga Andersena*. S obzirom na tu titulu te stoga što je Ivana Brlić-Mažuranić nazvana *virtuozom naše riječi* (Filaković 2008: 47), istraženo je frazeološko bogatstvo u *Pričama iz davnine*. Bajke koje čine ciklus *Priča iz davnine* u ovome su radu obilježene kraticama te će se tako pojavljivati u tekstu.¹

¹ U tekstu će kratica *KPTI* označavati bajku *Kako je Potjeh tražio istinu*; kratica *RP* bajku

Frazeologija u *Pričama iz davnine*

Prema Menac (1994: 161) frazem se određuje kao veza riječi sa sljedećim obvezatnim značajkama:

1. ne stvara se u govornome procesu, nego se reproducira u gotovu obliku

2. ima stalan sastav i raspored sastavnica

3. značenje mu se obično ne izvodi iz značenja sastavnica jer one, ili bar neke od njih, doživljavaju semantičku pretvorbu

4. uklapa se u rečenicu kao njezin sastavni dio.

Međutim, nije svaki frazem lako prepoznati prema nabrojenim značajkama (Mihaljević, Kovačević 2006: 2).

Ni u Ivaninim bajkama nije u svim primjerima jednostavno utvrditi što je frazem zbog velikoga broja frazemskih inačica. Uz navedeno, poteškoću u razvrstavanju predstavljaju i poredbeni frazemi pri čemu nije uvijek sigurno je li riječ o poredbenome frazemu ili o poredbi. Postoje nedoumice o tome jesu li poredbe poput *ravan kao stup* ili *malešan kao ruka* u isto vrijeme i poredbeni frazemi (Matešić 1978: 212; Omazić 2002: 103). U Ivaninim pak bajkama tim je teže odrediti tu razliku stoga što – dijelom i zbog razilaženja oko toga što se ubraja u užu, a što u širu frazeologiju (Menac 1994: 162) – ne postoji ni jasna granica opsega frazema jer većina njih ima i po nekoliko izostavljivih dijelova (primjerice *biti tvrda* <*i krivična*> *srca* SDNN, *trči* <*i skače*> *stazom pred Potjehom kao zec* KPTI. Izostavljivi dijelovi u tim primjerima intenzificiraju značenje frazema).

U Ivaninim bajkama pojavljuju se frazemi koji imaju mnoga konotativna značenja, no najviše je onih frazema koji izražavaju emotivna stanja. Tako se mogu iščitati sljedeća okvirna značenja:

Biti u nepritilici: *naći se u nepritilici* (KPTI).

Bezobzirnost: *biti tvrda srca* (BJSR), *biti tvrda i krivična srca* (SDNN).

Bol i tuga: *zaboljeti srce* (KPTI), *ubosti (koga) iglom* (KPTI), *kidati se i lomiti* (KPTI), *propasti od tuge* (RP), *ujesti za srce* (RP).

Ludost: *sići s uma* (KPTI).

Ljutnja: *od ljutog jada* (KPTI), *svisnuti od srdžbe* (RP), *od gorkog jeda* (RP), *ljuta svađa* (R), *zacviljeti kao ljuta godina* (ŠS), *od velike ljutosti, plakati kao ljuta godina* (BJSR), *naceriti lice (od ljutosti)* (J).

Opasnost: *(raditi se) o glavi* (KPTI).

Ribar Palunko i njegova žena; kratica R bajku *Regoč*; kratica ŠS bajku *Šuma Striborova*; kratica BJSR bajku *Bratac Jaglenac i sestrice Rutvica*; kratica LTDŽ bajku *Lutonjica Toporko i devet župančića*; kratica SDNN bajku *Sunce djever i Neva Nevičica* te kratica J označavati će bajku *Jagor*.

Sreća: *prštati od smijeha* (RP), *ciknuti od radosti* (ŠS), *pucati od smijeha* (ŠS), *od velike radosti* (BJSR), *(biti) milo do neba* (LTDŽ), *(igrati srce) od miline* (LTDŽ), *nasmijati se od radosti* (LTDŽ), *(biti) drago na srcu* (J), *(imati) radosti u srcu* (J).

Strah: *(biti) uplašen kao sinja kukavica* (KPTI).

Začudnost, zatečenost: *prottrnuti od čuda* (KPTI), *skrstiti ruke od čuda* (R), *od velikog čuda, ne vjerovati svojim očima* (BJSR), *pogledati u čudu, čudom se čuditi, (biti) u velikome čudu* (LTDŽ), *okameniti se od čuda* (J).

Među navedenim frazemima može se primijetiti i međufrazemska sinonimija – pojava identičnoga ili srodnog značenja među različitim frazemima (Menac 2007). Naši primjeri pokazuju različite stupnjeve sinonimičnosti pa se javljaju frazemi koji imaju različite sastavnice uz sličan tip sveze: *nasmijati se od radosti* („Nasmijaše se od radosti, priskočiše kamenu i učiniše kako Toporko bijaše rekao...“ LTDŽ) i *pucati od smijeha* („...a Malik Tintilinić u pepelu puca od smijeha.“ ŠS) skupljeni su oko okvirnoga značenja *biti sretan*. Nadalje se javljaju frazemi koji imaju različit tip sveze i različite sastavnice, ali se mogu rabiti u istome kontekstu: *ne vjerovati svojim očima* („Ne vjeruje Zatočnica svojim očima, gleda za Jaglencem, a on ide i ništa mu nije od onolikog otrova.“ BJSR) i *naći se u velikome čudu* („Našao se djed u velikome čudu, što mu takovi junaci ispod svilenih šatora nadošli!“ LTDŽ) skupljeni oko okvirnoga značenja *biti začuden*.

Ivana Brlić-Mažuranić u svojim se frazemima igra i s gramatičkim oblicima frazemskih sastavnica što opet pridonosi slikovitosti te učinka začudnosti kod čitatelja. Tako umjesto frazema <biti> *brz na jeziku* čitamo njegovu inačicu s komparativom: „Brži je tvoj jezik, babo, negoli su ruke ovoga starca koji se evo zalio olovom.“ (LTDŽ). Umjesto frazema kakva pronalazimo u frazeološkome rječniku *propasti u zemlju* pronalazimo inačicu s imperativom umjesto infinitivom: „Propadaj u zemlju, crna dadiljo.“ (SDNN). Čitamo i inačicu frazema *do mile volje* u kojem se nalazi umanjena pa su se tako Jagor i kozica napili mlijeka *do mile voljice*: „Legoše oni, napiše se mlijeka do mile voljice, pa onda veseli rekoše...“ (J). Iako Matešić (1978: 216) za primjere poput prethodnih tvrdi kako njihove veze jesu moguće, ali to onda više nisu frazemi, skloniji smo o njima ipak govoriti kao o inačicama frazema.

Poredbe i/ili poredbeni frazemi u *Pričama iz davnine*

Već se spomenulo kako jezikoslovci dvoje o tome jesu li poredbe poput *malen kao palac* i *lijepa kao zvijezda* ujedno i poredbeni frazemi.

Poredbene je frazeme jednostavno opisati jer su pregledne i jednostavno konstruirane jedinice (Matešić, 1978; Omazić, 2002). Na lijevoj se stra-

ni frazema, koja čini njegovu prvu sastavnicu, mogu nalaziti glagol, pridjev, imenica, prilog te postoji i tzv. nulti tip kod kojega se sastavnica može izostaviti (Omazić 2002: 106). Tim se vrstama riječi dodaje poredba, a središnje mjesto zauzima veznik *kao*. Postoje složenije klasifikacije poredbenih frazema (Melvinger 1984), no i mi ćemo se (Omazić 2002: 107) zadržati na onoj Matešićevoj te pokušati poredbe u *Pričama iz davnine* svrstati upravo u tu klasifikaciju poredbenih frazema. Tako se u Ivaninim pričama pojavljuju poredbe u kojima su s lijeve strane sljedeće vrste riječi:

Glagoli –

<biti> kao zla godina

<biti> sam k'o dva mravka

hvatati se kao muhe u loncu

ići veselo planinom i gukati si tihano kao golub mladi

letjeti i spuštati se tako visoko kao lastavica

letjeti ravno do obale kano dijete u majčino krilo

nanizati se kao čičak do čička

nasmijati se kao grlica

poskočiti kao curica

progledati kano sljepac kad mu mrenu skineš

sjediti na vrhu grma kao ptičica

trčati i skakati stazom pred Potjehom kao zec

trčati kao miš po brazdi

treptati kao zlatan barjak

zvirhati veselo očima kao mlado mače na mjesečini

Pridjevi –

(sunce) blijedo i slabo kao da nema koga da grije

krupan kao kruške

bijeli i vezeni kao krila leptirova

crn kao krtica

crveni kao crvendaći

crveni kao plamenovi

golišavi kao žabe

jači od Hrsa

lagan kao noćna ptica

lagašan kao bijela ružica

lijepa kao zvijezda

ljepša nego jutarnja zvjezdica

malen kao palac

malešan kao ruka

ravan kao stup

rogati kao puž
rumeni i jedri ko rumene jabuke
rutavi kao janje
sićušan kao proso
sitan kao najmanja krijesnica
sitniji od miša
siv kao miš
sivi kao pepeo
sur kao tvorić
šušati kao miš
tanašan kao šipka
uplašen kao sinja kukavica
velike ko najveće goveće
zdrav kao ribica
zeleni kao zelembaći
žarke kao živi ugljen
Imenice –
brada kao stog kukuruzovine
dva bijela sela kao dva bijela goluba
dva oka kao dva draga kamena
dva zlatna polja kao dvije zlatne marama
glava velika kao najveći badanj
mudrost ko u starca
nožice ko u šumi borove iglice
sitne nožice kao u banice
Prilog – *tako tihano kao duždeva galija*
Nulti tip poredbe –
kao da je crkva
kao da žvrgolje pod strehom
kano guja oko grane
kao što ptičica raširi krila
kao voda od mlina.

Analiza pokazuje kako u *Pričama iz davnine* ima najviše poredbi u kojima su s lijeve strane pridjevi, a slijede ih glagoli pa imenice, nulti tip te jedna priložna poredba. Od navedenih poredbi samo su tri potvrđene u hrvatskome frazeološkome rječniku, i to ne sve u inačici kakvu pronalazimo u našem korpusu. Riječ je o dvama glagolskim poredbenim frazemima: *zacviljeti kao ljuta godina* (SŠ) i *plakati kao ljuta godina* (BJSR) (u rječniku stoji *zaplakati/plakati* (*zakukati/kukati* i *sl.*) *kao ljuta* (*kišna*) godina) te jednome pridjevskome

poredbenom frazemu: <biti> *uplašen kao sinja kukavica* (KPTI) (u rječniku stoji (*sinja kukavica*) (Menac, Fink-Arsovski, Venturin 2014)).

Analizirajući poredbene frazeme u hrvatskome (i engleskom) jeziku, Omazić (2002: 108) uočava kako poredbeni frazemi pokazuju relativnu nestabilnost forme te kako se javljaju u velikome broju leksičkih i morfosintaktičkih varijacija i modifikacija. Omazić je uočila sljedeće promjene: 1. zamjenu leksema, 2. dodavanje elemenata, 3. izostavljanje elemenata te 4. morfosintaktičke transformacije. Pogledavši analizu našega korpusa, možemo zaključiti kako se, s izuzetkom izostavljanja elemenata, navedene promjene javljaju i u našim primjerima. Pokažimo navedeno samo na dvama primjerima: u poredbi *lagan kao noćna ptica* vidljivo je dodavanje sastavnice *noćna* i u poredbi *lagašan kao bijela ružica* vidljivo je dodavanje sastavnice *bijela* (a ne crvena ili ružičasta ruža/ružica). Isti primjer može poslužiti i kao opis zamjene leksema jer je u frazeološkome rječniku potvrđen frazem *lagan kao pero* (*perce*), a ne kao ptica ili ružica, i još k tomu ona bijele boje. O morfosintaktičkoj transformaciji već smo govorili, a oprimjeriti ju možemo umanjenicom *ružica* u poredbi *lagašan kao bijela ružica* (prema *lagan kao pero*).

Ako sve navedeno uzmemo u obzir, može se zaključiti kako Ivanine bajke upravo vrve poredbama, od kojih su samo neke poredbeni frazemi. Primjere poput *ići veselo planinom i gukati si tihano kao golub mladi, letjeti i spuštati se tako visoko kao lastavica* te *letjeti ravno do obale kano dijete u majčino krilo* ne bismo mogli nazvati poredbenim frazemima jer ne postoji jasna veza ni s jednim frazemom potvrđenim u frazeološkome rječniku; te su i takve poredbe upravo slikoviti primjer Ivanine zavidne mašte kojom postiže slikovitost. S druge pak strane, poredbenim frazemima možemo zvati sve one konstrukcije u kojima se vidi veza s frazemima koji su potvrđeni u frazeološkom rječniku, ali u kojima se događaju i promjene poput zamjene leksema, dodavanje i izostavljanje pojedinih sastavnica frazema te morfosintaktičke promjene.

Bilo da je riječ o poredbama ili poredbenim frazemima, tragom kognitivne lingvistike koja je skupila dokaze o tome kako frazemi nisu tzv. 'mrtve' metafore (Broz 2015: 38), možemo tvrditi kako je u Ivaninim frazemima semantički talog (Fink-Arsovski 2002: 29) više nego vidljiv jer se u mislima može stvoriti vizualna predodžba bilo kojega od Ivaninih frazema.

Zaključak

Analizom frazema ekscerptiranih iz *Priča iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić utvrđeno je kako frazemi imaju mnoga konotativna značenja, no najviše je onih frazema koji izražavaju emotivna stanja. Nadalje, pronađeno je mnogo poredbi od kojih su samo tri potvrđene u frazeološkome rječniku, a ostale poredbe ne bismo mogli nazvati poredbenim frazemima jer ne postoji jasna veza ni s jednim frazemom potvrđenim u frazeološkome rječniku, nego su one slikoviti primjer Ivanine zavidne mašte kojom postiže slikovitost. S druge pak strane, poredbenim frazemima možemo zvati sve one konstrukcije u kojima se vidi veza s frazemima koji su potvrđeni u frazeološkom rječniku, ali u kojima se događaju i promjene poput zamjene leksema, dodavanje i izostavljanje pojedinih sastavnica frazema te morfosintaktičke promjene. Upravo su ti primjeri frazemskih inačica dokaz Ivanine virtuoznosti u pripovijedanju. Od brojnih poredbi kojima se koristi autorica najviše je onih čiju lijevu sastavnicu čine pridjevi i glagoli. Razgraničavanje poredbi i poredbenih frazema pokazalo je kako su u *Pričama iz davnine* poredbe zastupljenije od poredbenih frazema, ali je i u poredbama i u poredbenim frazemima semantički talog ili pozadinska slika uvijek jasna te time pridonose slikovitosti i živopisnosti pripovjednoga diskursa i pobuđuju čitateljevu maštu.

Izvor

- Brlić-Mažuranić, Ivana, *Priče iz davnine*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1985.

Literatura

- Broz, Vlatko, Frazeologija sve u šesnaest: motiviranost značenja numeričkih frazema u hrvatskome, *Filologija* 64, Zagreb, 2015, str. 38.
- Filaković, Svetlana, „Frazeologija u djelima Ivane Brlić Mažuranić“, *Život i škola* 19, 2008, str. 37–64.
- Fink-Arsovski, Željka, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, Filozofski fakultet, Zagreb, 2002.
- Kolenić, Ljiljana, *Riječi u svezama. Povijest hrvatske frazeologije*, Osijek: Matica hrvatska Ogranak Osijek, 2006.
- Kovačević, Barbara, *Hrvatski frazemi od glave do pete*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2012.

- Lauš, Ivana; Mance, Nina, Frazelogija u romanima Nade Iveljić. Pintarić, Ana, ur. Život i djelo(vanje) Nade Iveljić: zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 11, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet; Pečuh: Hrvatski znanstveni zavod: Matrica hrvatska, 2010, str. 187–207.
- Matešić, Josip, O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku, Filologija 8, Zagreb, 1978, str. 211–217.
- Matešić, Josip, Frazemi s komponentom vlastitog imena u hrvatskom jeziku, Filologija 20–21, Zagreb, 1992–1993, str. 293.
- Melvinger, Jasna, Poredbeni frazemi, Jezik 5, 1984, str. 129–135.
- Menac, Antica, Frazelogija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika, Filologija 22–23, Zagreb, 1994, str. 161–168.
- Menac, Antica, Hrvatska frazeologija, Knjigra d. o. o., Zagreb, 2007.
- Menac, A., Fink-Arsovski, Ž., Venturin, R., Hrvatski frazeološki rječnik, Naklada Ljevak, Zagreb, 2014.
- Mihaljević, M., Kovačević, B., Frazemi kroz funkcionalne stilove, Jezik. 53/1, Zagreb, 2006, str. 1–15.
- Omazić, Marija, O poredbenom frazemu u engleskom i hrvatskom jeziku, Osijek: Jezikoslovlje 3. 1–2, 2002, str. 99–129.

Mali frazeološki rječnik *Priča iz davnine*

U rječnik su uneseni frazemi koji su pronađeni u *Pričama iz davnine* te su složeni abecedno. Uz svaki se frazem opisuje njegovo značenje, kontekst u kojem se pojavljuje te bajka iz koje je preuzet. Rječnik koji je poslužio kao polazište pri opisu frazema bio je Hrvatski frazeološki rječnik autora Menac, Fink-Arsovski i Venturin (2014).

ANDEO

Andeo čuvar <čiji>

onaj koji bdije nad čijim životom, onaj koji štiti koga od zla i teškoća
„Kad legneš, sinko sklopi očice i ne miči se da ne poplašiš andela čuvara.“, BJSR, str. 86.

BIJEDA

Bijeda i nevolja

ono što je neprimlika i nevolja, neugodna situacija
„Za neko vrijeme podnosi Palunko ovu žalost, al onda mu sasvim dojadilo: gdje se bijaše najbolje ponadao raskoši Kralja Morskoga, tu mu došla ova bijeda i nevolja.“, RP, str. 30.

BOG

Bog te pita gdje (kud)

u nepoznatome pravcu

„*Vranac ispod nje otrči (...) Bog te pita kuda!*“, R, str. 45.

CIJENA

Pod svaku cijenu

Svakako, na svaki način, u svakom slučaju

„*Ovo ponajpače govoraše Marun, jer mu se htjelo pod svaku cijenu stare kolibe...*“, KPTI, str. 18.

ČUDO

Čudom se čuditi

vrlo se čuditi, iščuđavati se, snebivati se

„*Čudom se čude župančići, jer njih mudroznanci svačemu naučaju...*“, LTDŽ, str. 122.

Dati se na čudo

vrlo se čuditi; biti zatečen

„*Ovo se župančićima na čudo dalo.*“, LTDŽ, str. 121.

Okameniti se od čuda

vrlo se začuditi viđenom

„*Stoji maćeha, okamenila se od čuda, ali kad nestalo starca, uhvati je jar i bijes.*“, J, str. 168.

Pogledati u čudu

gledati koga iznenađeno

„*Pogledaše župančići u čudu jedan drugoga.*“, LTDŽ, str. 121.

Protrnuti od čuda

vrlo se iznenaditi

„*Protrnuše braća od čuda, a ona svjetlost iščezne...*“, KPTI, str. 6.

Skrstiti ruke od čuda

vrlo se čuditi

„*Kad je Kosjenka opazila Regoča, skrstila ruke od čuda.*“, R, str. 46.

U velikome čudu

biti zatečen (u nedoumici), zapanjiti se

„*Našao se djed u velikome čudu, što mu takovi junaci ispod svilenih šatora nadošli!*“, LTDŽ, str. 129.

DAN

Dan za danom

svakim danom, neprekidno

„Tako oni počeše živjeti dan za danom na svetom jezeru.“, BJSR, str. 97.

Pod stare dane

u starosti, pod starost, u poodmaklim godinama

„Relja dakle postade knezom, te kneginja, koja tada bijaše ostarjela, doživi pod stare dane veliku radost.“, BJSR, str. 114.

GLAD

Ljuto ogladnjeti

postati vrlo gladan

„Jerbo smo ti đaci ljuto ogladnjeli.“, LTDŽ, str. 133.

GLAVA

Glava je u torbi <komu>

u životnoj opasnosti je tko, živi opasnim životom tko

„I ne zna da mu je glava bila u torbi.“, BJSR, str. 90.

Oboriti (objesiti) glavu

pokunjiti se, snužđiti se, zastidjeti se

„Ide dakle Potjeh u goru, a oborio glavu; kad on do prvog kamena, a pred njega bane onaj bijes.“, KPTI, str. 11.

Raditi <se> o glavi *komu*

biti u smrtnoj opasnosti; htjeti koga ubiti (uništiti, upropastiti)

„Opazio dobro starac *Vijest* kuda sve to ide i da će se njemu doskora raditi o glavi.“, KPTI, str. 17.

Tvrde glave

svojejav, trvdoglav

„Jer Toporko znade da je djed tvrde glave, te ćeš lakše njegovu bradu, sto godina nećešljanu, pročešljanu...“, LTDŽ, str. 131.

Utuviti u glavu *komu* što

biti opsjednut kakvom mišlju; uporno nastojati da tko nauču (sazna, prihvati)

„Utuvio si dakle Palunko u glavu kako bi i on jednom takvo bogatstvo vidio...“, RP, str. 27.

GODINA

Plakati kao ljuta (kišna) godina

Teško (na sav glas) plakati

„...zavije se u svoja crna krila i plače kao ljuta godina.“, BJSR, str. 94.

Zacviljeti kao ljuta godina

Gorko (na sav glas) zaplakati

„Zacvili kao ljuta godina i samo umoli da je bar ne tjera iz kuće dok je dan...“, ŠS, str. 72.

IGLA

Kao ubosti iglom

iznenada osjetiti duboku tugu ili bol

„Zaboli Potjeha srce, kao da ga iglom ubolo – al on reče...“, KPTI, str. 16.

JED

Gorki jed

tuga i nesreća

„Ode on tako i rasplače se od gorkog jeda.“, RP, str. 34.

JEZIK

Brz na jeziku

brzoplet, koji govori naprečac

„Brži je tvoj jezik, babo, negoli su ruke ovoga starca...“, LTDŽ, str. 125.

KAMEN

Kamen bi proplakao

velika nevolja i žalost

„I sam bi kamen proplakao, gdje mala Rutvica spominje svoju majku u ovoj maloj pustoj kolibici.“, BJSR, str. 111.

Tvrd kao kamen

vrlo tvrd

„No, ono je bila stara orahovina, tvrda kao kamen, te plamen sve oko nje liže i oblizuje...“, KPTI, str. 18.

KROV

Krov nad glavom

vlastiti dom

„Probudi se starac Vijest, otvori oči i vidi da mu krov nad glavom gori.“, KPTI, str. 18.

KUKAVICA

Sinja kukavica

kukavac, bijednik, onaj koji može izazvati jedino sažaljenje

„Pusti iza ovih riječi Bjesomar bijesa, a ovaj, uplašen kao sinja kukavica, čučao tri dana u rakiti...“, KPTI, str. 10.

LICE

Naceriti lice

praviti grimase

„Nacerila baba lice od ljutosti i rekla maćehi...“, J, 166.

LOM

Kidati se i lomiti

biti u brizi

„...i cijele noći ne mogaše Potjeh da zaspi, nego se kida i lomi i sve misli: kako li je sa djedom...“, KPTI, str. 17.

MUHA

kao muhe u loncu

oduševljeno, s ushitom, nezaustavljivo, intenzivno činiti što

„...tako se uhvatiše bjesovi kao muhe u loncu.“, KPTI, 14.

NARUČJE

Pasti u naručje <komu>

zagrliti koga

„A kako se toporište prebacilo, tako u naručaj baki pao živ i zdrav Toporko!“, LTDŽ, str. 142.

NEPRILIKA

Naći se u neprilici

biti svjedokom neugodnoga događaja

„Našao se Marun u neprilici, jer ne bijaše ništa upamtio...“, KPTI, str. 8.

NIŠTA

Nikom ništa

dogodilo se, ali je prošlo

„...postala bi djevojka opet gujom, utekla u panj i nikomu ništa.“, ŠS, str. 66.

NOGE

Osoviti se na <svoje> noge

osamostaliti se; ustati

„A Toporko, kad se na noge osovio, stao lutati šumom i dubravom...“, LTDŽ, str. 120.

OČI

Mutiti se pred očima <komu>

osjećati vrtoglavicu

„Ali se, jao! stalo Jaglencu mutiti pred očima, glava ga ljuto zaboljela...“, BJSR, str. 91.

Ne vjerovati <svojim> očima

biti u nevjerici; čuditi se viđenom

„Ne vjeruje Zatočnica svojim očima, gleda za Jaglencem, a on ide i ništa mu nije od onolikog otrova.“, BJSR, str. 92.

Sijevati očima

ljutito gledati

„Sluša Relja, sve mu oči sijevaju od neke vatre, a pesti mu se grče od jeda...“, BJSR, str. 100.

Vidjeti na svoje oči koga, što

uvjeriti se sam; biti svjedokom čega

„Iskoči bijes iza kamena, skoči na rub zdenca i pogleda da na svoje oči vidi, je li istina što mu se učinilo.“, KPTI, str. 20.

„...pa kad kažem mome sinu što sam na svoje oči vidjela možda se opameti!“, ŠS, str. 70.

PAMET

Dozvati se pameti

postati razuman, opametiti se

„Nisam nikoga pitao dok sam ludo radio, neću lje ni sada gdje sam se pameti dozvao.“, RP, str. 40.

PLAČ

Briznuti u plač

naglo zaplakati, početi jako i neutješno plakati

„...a baka sva tužna briznu u plač što joj nestalo onog prkonjice.“, LTDŽ, str. 126.

PRAVDA

Krojiti pravdu <komu>

suditi komu, samovoljno upravljati čijom sudbinom

„Kad bi pakost svijetu pravdu krojila, gurava bi pravda nastanula!“, SDNN, str. 153.

RADOST

Ciknuti od radosti

vrlo se iznenada razveseliti

„*Svi Domaći ciknuše od radosti što se Malik Tintilinić tako dobro dosjetio.*“, ŠS, str. 70.

<Imati> radosti u srcu

biti životno radostan

„*Ako nemaš radosti u srcu, poginut ćeš od muke nad tom zemljom...*“, J, 160.

Nasmijati se od radosti

biti vrlo radostan

„*Nasmijaše se od radosti, priskočiše kamenu i učiniše kako Toporko bijaše rekao...*“, LTDŽ, str. 121.

RIJEČ

Živa riječ

spособnost govora

„*Dat ću joj žive vode iz kljuna gvođenoga da joj se živa riječ povрати.*“, RP, str. 38.

RUKE

Dopasti (doći/dolaziti) <pod> ruku *komu*

dospjeti u čiju blizinu, slučajno se naći komu na dohvatu

„*Da mu mogu župančići kako god ruku dopanuti, on bi znao što bi učinio!*“, str. 120.

SLAST

Živjeti u slasti i lasti

živjeti u izobilju

„*Bijaše pak dočuo Palunko da imade po svijetu bogatih župana i gavana silnika što žive u slasti i lasti, u zlatu i raskoši.*“, RP, str. 2.

SMIJEH

Pucati od smijeha

Vrlo (mnogo, dugo) se smijati

„*...a Malik Tintilinić u pepelu puca od smijeha.*“, ŠS, str. 71.

SNAGA

Izdavati snaga <koga>

postajati nemoćan

„Četvrti dan sama smreka i borovica, vode ni kapi, krš sve goliji i sve strmiji, a bušicu snaga izdaje.“, J, str. 162.

SRCE

Tvrda (i krivična) srca

bezosjećajan, hladan, bezdušan, okrutan

„Nije nitko od nas u gradu bio, jer su tvrda srca njegovi gospodari.“, BJSR, str. 102.

„Tako bili mlinar i mlinarica, a oboje bili tvrda i krivična srca.“, SDNN, str. 145.

Ujesti za srce koga

Uvrijediti koga, povrijediti koga, teško ožalostiti koga

„Ujede ovo za srce Palunka...“, RP, str. 34.

„Ujelo oholu carevnu za srce kad joj je ono Oleh ban dobacio ključeve...“, SDNN, str. 150.

Zaboljeti srce koga

Teško se ražalostiti

„Zaboli Potjeha srce, kao da ga iglom ubolo – al on reče...“, KPTI, str. 16.

SREĆA

Proigrati <svoju> sreću

propustiti povoljnu prigodu

„Vidi Palunko da je ono bijedna sirotinja kao i on, al opet se boji da ne bi krivo učinio i svoju sreću proigrao.“, RP, str. 28.

SRDŽBA

Svisnuti od srdžbe

biti vrlo ljut

„...od srdžbe bi svisnuo.“, RP, str. 34.

STO

Sto puta

često; vrlo mnogo

„E, sada vidim bolan: poklopljeni bjesovi sto puta gori od puštenih...“, KPTI, str. 16.

STRIJELA

Poletjeti kao strijela

brzo potrčati

„Tako reče Zatočnica i poleti kao strijela niz planinu...“, BJSR, str. 93.

SVADA

Ljuta svađa

velika, ozbiljna svađa

„Bila je pak ljuta svađa među ona dva sela...“, R, str. 54.

SVIJET

Maknuti sa svijeta <koga>

usmrtniti koga

„Vidio bijes u Marunovoj torbi, da će on prvi maknuti Vjesta sa ovog svijeta...“, KPTI, str. 18.

TUGA

Propasti od tuge

biti vrlo tužan

„Ne može da mu kaže što se slučilo, nego sva propada od tuge.“, RP, str. 30.

UM

Pasti na um (pamet) komu što

dosjetiti se čega

„Sad istom pade na um Relji po što je išao u Kitež-planinu.“, BJSR, str. 110.

Sići s uma

poludjeti, ludjeti, izgubiti razum

„...i sve čupa dlake sa onoga kožuha i valja se po njemu kao da je s uma sišao.“, KPTI, str. 21.

VJERA

Dati <si> tvrdu vjeru

čvrsto vjerovati u što; odlučiti; obećati

„Nego si prije braća tvrdu vjeru dala da će se na ovom oknašcu sastajati.“, LTDŽ, str. 122.

VOLJA

Do mile voljice (volje)

koliko god se želi (hoće), do zadovoljenja svojih prohtjeva, do iznemoglosti

„Legoše oni, napiše se mlijeka do mile voljice, pa onda veseli rekoše...“, J, str. 164.

VRIJEME

Kratiti/pikratiti (ubiti/ubijati) vrijeme

zabavljati se čime u dosadi, da se ispuni vrijeme

„*Kad prošla večera, sjela žena uz Palunka da mu krati vrijeme...*“, RP, str. 28.

ZEC

Trčati kao zec

vrlo brzo trčati

„*A bijes i opet skoči pred njega te sad slijeva sad zdesna trči i skače stazom pred Potjehom kao zec.*“, KPTI, str. 12.

ZEMLJA

Propasti u zemlju

nestati; jako se postidjeti

„*Ma koliko u njega padalo sa žrvnjeva, sve ko da u zemlju propada...*“, SDNN, str. 147.

„*Propadaj u zemlju, crna dadiljo, ti u zemlju, a ja sa nebesa...*“, SDNN, str. 153.

ZORA

Prevariti zoru

uraniti prije zore

„*Vi hrskajte, ali jesti nemojte, kako bismo sutra gladni zoru prevarili.*“, LTDŽ, str. 137.

ŽIVOT

Oprostiti se (rastati se) sa životom (s dušom)

umrijeti

„*Sad sam ti se jadan sa životom oprostio...*“, RP, str. 41.

PHRASEMES IN THE TALES OF LONG AGO

The present paper analyses phrasemes in the *Tales of Long Ago*. Based on the phrasemes found in the work, the author has defined three research goals: 1. to establish the meanings of a broad range of phrasemes in *Tales of Long Ago*, 2. to try to distinguish between comparative phrasemes and comparatives, 3. to present and explain various phraseme versions that testify to Ivana's virtuous narrative and the impeccable selection of lexical and phraseme units. It is exactly the phraseme variations that make the narrative clearer and more picturesque. As an appendix to the paper, a short phraseological dictionary is added, with a list of phrasemes found in the *Tales of Long Ago*. Key words: comparative, comparison, Ivana Brlić-Mažuranić, phrasemes, phraseology, *Tales of Long Ago*